فەلسەفەی کۆچەری و بزاڤەکان

ناساندێک سەبارەت بە تێڕوانینی فەلسەفەی دۆلوز

1 ژیل دۆلوز: دەروازیەک بۆ ژیاننامە و بەرهەمەکانی

نووسیی: **Esbern Krause-Jensen**

وەرگێڕانی بۆ سوێدی: **Joachim Retzlaff**

لە سوێدی/دانمارکیەوە: هەندرێن

ژیل دۆلوز لە زانکۆی Ècole normale supèrieur خوێندنی تەواو کردووە، کە ناپۆلیۆن دوای شۆڕش ئەو زانکۆیەی وەک "جێگرێک" بۆ ئەو زانکۆیە باوە دامەزراند، کە ئینستوتی ئە زانکۆیە بە ئاوەزی سەدەی ناوەڕاست بەڕێوە دەچوو. لە پاریس زانکۆی "سۆربۆن" وەک نموونەیەکی تازاتر نوێنەرایەتی زانکۆیەکی دەوڵەمەند دەکا کە چەند مەترێکیش دوورە لە Ècole normale. لە نێوان هەردوو زانکۆدا تەنیا سنوورێکی سیمبوولی هەیە کە ئەویش ئەو شوێنەیە کە لە دەورووبەری ئەو باڵاخانە زەبەلاحەی Panthèon، کە وەک جۆرە پەرستگایەکی شۆڕشە و لە1791دا دروستکراوە، ئەوکات لەسەر دەروازەی ئەو باڵاخانەیەدا بە پیتی زلی لە ئاڵتوون نووسیان AUXGRANDS HOMMES ALA PATRIE RECONNAISSANTE (سووپاسی ولاتی دایک بۆ پیاوە مەزنەکان)، پیاوە مەزنەکانیش بریتین لە (Mirabea, Voltaire, Rousseau, Viktor Hugo و چەندانی تر کە ناویان ماوەتەوە. بەڕاست، سەرباری ئەوەش، Mirabeau پاشان ناوی ڕەشکرایەوە چونکە دوودڵ بوون لەوەی کە گەورەیی ئەو لە کام ئاستدایە. لە ڕوانگەی ئەو چەمکگەلە دۆلوزیانەوە کە لە دوا بەرهەمەکانی بەکاریان دێنێت ، بەمجۆرە مرۆ بە ڕێگای هەڵومەرجی مێژووییەوە دەتوانێ شوێنەواری جیاوی مرۆڤ بۆ سنووری دونیای نێوان "سۆربۆن" و Ècole normale بگوازرێتەوە: کە ئەو شوێنەوارە بەجێماوە جۆرێکە لە جەمگەکانی کۆچەرگەرایی Nomadism، بەڵام ئەوە کۆدە زیکزاکیەکانی سیاسی ئەم ڕۆژگارەمانە کە بڕیار لەسەر ئەو شوێنە دەدا، وەکو تر کۆمەڵێ چەمکی ڕوانین ئامێزی

تر بەجەستە دەبنەوە، کە پڕن لە روانگەی تازە و هزر هەڵگر، ئەو وتارەش لە ئاستێکی زۆر سادەدا دەیەوێ تاووتۆیان بکات.

ژیل دۆلوز لە ساڵی 1925 لە دایک بووە (لە ساڵ 1995 لە ماڵەکەی خۆیدا ، لە نهۆمی هوە7 خۆی فرێدا و ماڵئاوای کرد،، -کە بە گوایە لەبەر نەخۆشی هەناسە تەنگیەکەی، هەستی بەوە کرد ئیتر ناتوانێ، وەک جاران بە جۆشەوە، بۆ ئەو هەموو خوێندکارە باسی فەلسەفە بکا کە لە هۆڵی زانکۆدابە راوەستانەوە گوێیان لێدەگرت - وەرگێڕی کوردی)، سەرەتا لە زانکۆی لیۆن وانەی فەلسەفەی گوتەوە. پاشان لە شوێنێکی دوور خۆی لە زانکۆی ڤینسێنس بینییەوە، کە دوای 1968، لە لایەن "ژەنەراڵ"ەوە وەک جۆرە بەخشینێک بۆ باڵی چەپڕۆی پاریس لەناو دارستانێکی دوور و لاتەریک دروست کرا، هاوکات ئەو زانکۆیە بە "دیاری" بە خوێندکار و هەروا بەشێک لە مامۆستایە زۆر بزۆک رەخنەگرە توندەکان دەبەخشرا. بەڕێوەبەرانی بەشی ئینیستوتی فەلسەفەش لەو زانکۆیەدا پێکهاتبوون لە نموونەی وەک میشێل فۆکۆ، ژان-فرانس لیۆتار و ژیل دۆلوز. خەڵکی "ڤینسێن" ئەوە ئینستوتێتە بە "ئەزموونگەریە کەلاوەکە" ناو دەبەن، وەکو تر ئەو خەڵکە خۆیان شانازی بە دۆخی ئینستۆتێتەکەیان دەکەن، کە بەڵگەنامەی تاقیکردنەوەی لەگەڵ بەڵگەنامەی تاقیکردنەوەی زانکۆکانی تری فەرەنسیە هەرگیز هاوئاست نەبووە، هەروا هەمیش تابلۆ/تەختەی ئاگادارییەکانی دەدڕێنرێت و چوارچێوە فیزیکیەکەی رێگای دارماندنی دراوە. نوێترین و ناڕەحەترین زانکۆی پاریسە!

لە پەنجا و سەرەتای شەستەکان کتێبە سەرەتاییەکانی ژیل دولۆز شێوەی لێکۆڵینەوەی مێژووی فەلسەفی دەنوێنن، کە باسەکانی لەسەر ناوە گەورەکان و پرسیارەکانی مێژووی بیرۆکەکان چەقدەبەستن. ئاماژە بەوە کراوە ئەو نووسەرانەی کە دۆلوز راڤەی کردوون هەمیشە ئەو بیرۆکانەی لە هزری ئەوانەدا زەقکردۆتەوە کە ئەو ترادیسیۆنە ئاوەزگەرایە خۆی لێنان دزیوەتەوە. دۆلوز دواتر لەسەر ئەوە سوور دەبێت کە لە نێوان ئەو هزرڤانانەی کە ئەو راڤەی کردوون (وەک راڤەکردنەکەی لەسەر کانت) لەگەڵ یەکتردا هێڵێکی پێکەوە بەستراویان هەیە: رەخنەیەک لە ناکارایی، چاندنێک لە دڵخۆشیەتی، دژە هزرکردنێکی رۆمانتیکی ئاراستەی "ناوەکیەت" یان بەرەو ناخ هەڵگەڕانەوەیەک" دەکاتەوە، هەروا رەخنەیەکیش لەسەر دەسەلات ئەنجام دەدات.

مرۆ دەتوانێ بە هێمنی بڵێ کە دۆلوز لە کتێبەکەی *نیتشە و فەلسەفە* (*Nietzsche et la phiosophie* ,1962)دا ئەو هزرڤانە دەدۆزێتەوە کە لەمە بەدواوە فلسەفەی نوێباو *رزگار دەکا*، بەڵێ ئەو فەلسەفە نوێباوە لە تەواوی ئەو *کولتورە* پێشەنگەی زەمەنی ئێستامان، لەژێر قورساییەکانی ترادیسیۆن رزگار دەکا و ئامرازێکی تری پێدەبەخشێ کە بەوە بتوانی ژیان و جیهان تۆمار بکات. بەلای دۆلوزەوە نیتشە ئەو فەیلەسوفەیە کە "زەنگ لێدان ، سوورگە، گێژەن، قورسایی و وزە، هەروا سەما یان خۆشبەزی کە یەکسەر دەچێتە ناو مێشکەوە ئەفراندووە". نیتشە لەوانی تر زیاتر ئەو جیهانە لە تاکگەراییە و بەر لە تاکگەراییە بە تاک کراوەکانی _ پێشهاتە تایبەتییەکانی شرۆڤە کردووە _ کە ئەوە بە *جیهانی*

دیۆنۆسی یان *ویستی دەسەڵات* ناودێریان دەکات، کە لەوێدا هەردوو دەربڕین ئازادی و *چالاکی سەربەخۆ* جەغتدەکەنەوە. واتا تەواو لابردنی ناوەند و هەڵوەشاندنەوەی گەردوونێکی بە ناوەندکراوی ئاوەزیانە: رزگارکردنی دەرک، هەست، غەریزەکان و یارییە ئازادەکانی مەیل.

بەر لەوەی دۆلوز بە قووڵی کارە فەلسەفییە تایبەتمەند و رەسەنەکانی ئەنجام بدا، دوو وتاری لەسەر دوو نووسەری داهێنەر. Marcel Proust *et les signs* 1964 و 1967 *Prèsentaton de Sache-Masoch* نووسی.

بۆ دۆلوز نووسینەکانی پرۆست نموونەی هێمایەکە بۆ رەخنەی فەلسەفی چونکە نووسینەکانی وێنەیەک لە هزراندن دەبەخشن کە کۆنتراستێکی بەهێزیان لەگەڵ ئەو فەلسەفە باوە هەیە. لای پرۆست لۆگیک بە تەنیا حوکمی هزر ناکا، بەڵکو بە زۆری _ لە پشت لۆگیکدا _ لێکچنراوییەکی ناوێزە لە نیشانە، تێکەڵاوییەک لە گەمەی نیشانە، یەکگرتنی نیشانە و ئاماژەی نیشانە، هەموو ئەوان باڵادەستن لە هزردا، کە بە دیدی دۆلوز راڤەیەکی جۆشدەرانە رزگار بوونە لە "هەست بە گوناح کردن " و "دۆزینەوەی بەزۆرەکیانەی راستیی"کی شەکەتە. دواجار ئەوەش تێگەیشتنێکە لە پێناوی *حەز* کە *خوێندنەوە بۆ ئەوەیە تاکو کەسانی تریش حەز بە خوێندنەوە بکەن.*

دۆلوز شاعیری نەمساوی Sacher_Masoch پەسن دەدات کە _ سروشتیانە دەست لەناو دەست بە دژی رەوشتی سواو وترادیسیۆنی دکتۆری دەروونناسی دەبێتەوە _ چونکە ئەو شاعیرە بە گۆرینی سزا بۆ چێژ وەرگرتن یاسا سەرە و ژێر دەکاتەوە. لە روانگەی دۆلوزەوە حەوسەڵەی مازۆخیانە بریتیە لەوەی کە هەست بە گوناحکردن دەبێتە بەشێکی خەملێو لە تێرکردنی غەریزە.

دۆلوز لە لێکۆڵینەوە فەلسەفیە ئەکادیمییەکەیدا کە لە ساڵی 1968 لە ژێر ناوی *جیاوازی و دووبارەیی* نووسیویەتی و لە نووسینی *لۆگیکی رستە/واتا* 1969، کار لەسەر پرسیاری *نووسین،* دەربڕینی نووسراوە، نووسین وەک شەپۆلێک و نەک وەک کۆد، دەکات. واتا دۆلوز لە پشترا وەک (دەرفەتێک بۆ) ئازاد بوون، ئازاد بوون لە دەسەڵات و ئازد بوون لە دەربڕینی بە یاسا کراو بەرەو نووسین هەنگاو دەنێت. لەوەدا کە ئەو لە کتێبەکانیدا ئاماژە دەکا بە شاعیر. ئەنترۆپۆلۆگ، زمانناس و دەروونشیکار، ئەو بێ راوەستان لەسەر هەڵچوونی سۆز، چرایەتی، ئەزموون و بە تایکراوەکان دەپەیڤێ. ئەو سەرنج بۆ ئەوە رادەکێشێ کە مرۆ لەمدیو هزراندن، هزرەکان، سیستەم و تیۆرییەکاندا دەتوانێ هەمیشە شوێنەکانی سۆز، فاکتەری چرایاتی، ئەزموونە بینراوەکان و ئەو ئەزموونگەریە بوونایەتیەی کە فەرمانڕاویی ئەوانە دەکا و بنەمایەکانیشان دەستنیشان دەکا، بدۆزێتەوە.

لە روانگەی بابەتی جیاوازی /la diffèrence ەوە _ کە لای دێریدا هەیە_ دۆلوز بە رەخنەیەکی هەڵچوو کار لەگەڵ ئەو فەیلەسوفانە دەکا کە هەوڵیانداوە جیاوازی بەلاوە بنێن و تەسکی بکەنەوە بەهەمان شێوەش کە مرۆ وەک شتێکی خراپ لێی دواوە: بە رێگای ئەوەی کە مرۆ خودی جیاوازی ملکەچی ناسنامەی "باڵادەستێک"_ یان پرینسیپی یەکایەتییەک

بکا. بەڵام ئەو جۆرە ناسنامە یان یەکایەتییە نەبەخشراوە، بەڵکو دۆلوز سوورە لەسەر ئەوە، کە ئەوە هەمیشە بە ئەبستراکتی *دڕێژراوە*. دۆلوز بە دژی پلاتۆ/ئەفلاتۆن ژیان دەداتەوە بەر سۆفیستەکان، کە ئەوان جەغتیان لەسەر جیاوازی دەکردەوە، هەر لەبەر ئەمەش بوو کە لە مێژووی فەلسەفەدا بۆ ماوەیەکی درێژ وەک هەڵگەڕاوەیەک وێنا دەکران. هەڵبەتە نابێ وەک وەک چەمک بیر لە جیاوازی بکرێتەوە، بەڵکو دەبێ *پیادە بکرێت و وەک چڕایەتی ئەرکی پێبکرێت*. وەکو تر لیۆتار باسی ئەو بابەتە دەکا و لە دوا نووسینەکانیدا گەشەی پێدەدات. هەروا دۆلوز پێی وایە کە تەنانەت خودی تاکەکەسیش، لەسەر بنەمای ئەو چڕایەتی _ جیاوازییە بونیات نراوە. بۆیە ئەو لە بری "تاکەکەس" و "کەسێک" بە واتا باوەکەی دەستەواژەی *تاک/singulariteter* بەکاردێنێت.

سەرمایەداریی و شیزۆفرینیا 1: *ئەنتی ئۆیپ*، 1972، ناسراوترین بەرهەمی دۆلوزە، کە پێکەوە لەگەڵ دەروناس فیلیکسی گۆتاری نووسیوویانە. تێزە(گریمانە)ییەکەی ئەو کتێبە روانینێکی بێمەرجانەیە لەسەر ئەو مەیلی گەردوونیەیە کە لە هەموو شوێنێکدا ئامادەیە. دۆلوز و گتاری بە پێچەوانەی مارکس _ تا دەگاتە فرۆید! _ ئەوە شرۆڤە دەکەن کە تەواوی بوارە کۆمەڵیەتییەکان راستەوخۆ بە شەپۆڵی مەیلاندن تەنراوەتەوە، بۆ ئەوەی *لیبیدۆ/حەزی سێکسی* لەناو هێزی بەرهەمهێنان و پەیوەندییەکانی بەرهەمهێناندا پەرش بێتەوە پێویست ناکات رابگەیەنرێت، بە مەزن بکرێتەوە یان بگوازرێتەوە.

بە رای دۆلوز و گۆتاری سەرمایەداری لە خودی خۆیدا دەخوازێ کە شەپۆلەکانی مەیل ئازاد بکا و بەردەوام خۆی لە یەکایەتی مانایەکدا نزیکدەکاتەوە کە لە راستیدا ئەوە سنووری خودی شیزۆفرینایە. سەرمەیاداری هەموو تاواناکان بەکار دێنێت بۆ ئەوەی لەمپەر بخاتە پێش ئەو خولیایە پەنگخواردووە. خاوەنداری تایبەت خێزان، ئایین، زێدی باب و باپیر و لە رۆژگاری ئەمرۆشماندا دەروونشیکاری! دۆلوز و گۆتاری لە بری دەروونشیکاری وەک جێگریەک لە پێناو بونیات نان و شۆسیالیستیەک "راڤەی شیزۆ/schizoanalys دادەهێنن، کە لە *ئەنتی ئۆیپ* دا جەغتی لەسەر کراوەتەوە و هەدوو نووسەر ئەو بابەتە لە کتێبی *کافکـا* (1975) *و تەقینەوەی زەوی* (1975) باشتر درێژە پێدەدەن. راڤەی *شیزۆ/* ***SCHIZOANALYS*** هێشتا بە تەواوی گەڵاڵە نەبووە. وەک پارچەی پچڕاوی مۆسیکی ئەو بەسەرکردنەوە خێرایەمان ئاراستە کرد، کە دواجار مرۆ دەتوانێ کتێبەکانی دۆلوز بەسەر سێ چەشندا دابەش بکات: زنجیرە وتارێک، کە دۆلوز لەوێدا لەسەرەخۆ و بە وەردی تایبەتمەندی مێتودی (هیوم، نیتشە، کانت، پرۆست. بێرگسۆن. ساخر-ماسۆخ، سپینۆزا) دەپشکنێتەوە، ئەو لە چەند لێکۆڵینەوەی گەورەدا، کە لە (*جیاوازی و دووبارەیی، لۆگیکی رستە/مانا*) کە لەوانەدا لە ئاستێکی باڵادا لەسەر خودی هزری خۆی دەئاخڤێت، لە دواجاریشدا لەگەڵ فیلیکسی گۆتاریدا کار دەکا کە بەوەش دەگاتە بوارێکی تازەی شیکردنەوە، کە ئەویش لە هەموو شتێک دەروونشیکاری و سیاسیە، هاوکات ئەو لەگەڵ گۆتاریدا لە (*ئەنتی ئۆیپ. کافکا، تەقینەوەی زەوی*) دا ئامرازی بە تاکایەتی کردنێکی نوێ بەرهەمدێنن.

11 بەرەو تێگەیشتنێکی نوێ لە فەلسەفە

ساڵی 1968 لە هزری دۆلوزدا تەرزە وەرچەرخانێک دێتە یارەوە. بەمجۆرا لە پێشدا مرۆ دەتوانێ بڵێ کە ئەو بەو دوو کتێبەی کە لەو ساڵەدا بلاویکردنەوە بە راڤەی رەسەن و تێبینیەکانیەوە هزرە سەربەخۆیەکانی خۆی بەرەو ئاراستەی فراژان و گەشەپێدان دەبات، کە کارەکانی ئەو دواییەشی پێکرا لەگەڵ گۆتاری ئەو وەرچاەرخانە جەغدەکەنەوە. کەواتە دەکرێ 1968، لە چەشنە هێمایەکدا، وەک ساڵی راچڵەکاندنێک لە شێوەی هزراندنی دۆلوز تێبگەین، هاوکاتیش ئەو ساڵە *بریتیە* لە خاڵی راچڵەکاندنێک لە شێوە فرەکانی تێرامانی لاوان لە پەیوەندی نێوان تیۆری و نەریت: رابوونی خوێندکاران، رابوونی لاوان و جەغتکردنەوەیە بۆ شۆڕشی کولتوری. لە گۆشە نیگای *جیاوازی و دووبارەیی* (1968) و *سپینۆزا و کێشەی دەربڕین* (1968) ەوە مرۆ دەتوانێ بڕیارێکی سەرەتایی بدا سەبارەت بە فامکردنی دۆلوز لە مەڕ فەلسەفە و مێژووی بیرۆکەکان و هەنووکەیی، واتا لە مەڕ ئەو شێوازەی کە مرۆ چتۆ دەتوانێ بیرۆکەکان بە هەنووکەیی بکا تاوەکو ئەو بیرۆکانە بە کارایی لە کاتی ئێستا و هەڵگری داهاتووش بن ئامادەییان هەبێت. بۆیە من هەوڵدەدەم لێرە بەدواوە ئەوە تاوتۆ بکەم. وەلێ سەرەتا دەمەوێ بە کورتی هەردوو کتێب بە جیا بیانناسێنم.

دۆلوز لە *جیاوازی و دووبارەیی* دا خۆی ئامدە دەکا تاکو گەشە بە دوو چەمک بدا و پەیوەندییەکانی نێوانیانیشیان نەهێڵێت. ئەو لە دیوێکدا چەمکی *جیاوازی ئازاد* چاک دەکاتەوە بەو مانایەی کە نابێ ئەوە ملکەچ بکرێ یان بخرێتە ژێر باڵادەستی ناسنامە یان هاوچەشنی. چەمکی جیاوازی وەک پێناسە نەکراوێک وێنای دەکرێت. کەچی هزری باوی رۆژئاوا سەرقاڵە بە دۆزینەوەی هاوچەشنی و هاورەگەزی، یاخود لە هەمووبارێکدا هەوڵدەدا بە راڤەکانی ئەو جیاوازیە لەناو تاک رەهەندییەکاندا بتوێنێتەوە. دۆلوز دەخوازێ جیاوازی ببینێ: ئەو هەوڵدەدا لە هەموو شوێنێک ئاماژە بە لێکجودای بکا و لەوە نەترسێ کە داوێنگیر بێت لەو شتە گوتراو و بیرۆکانەی گوزارە لەو پەیوەندیانە دەکەن کە رادیکالانە نائاساییترن لەو شتانەی کە ئێمە راهاتووین بیریان لێدەکەینەوە.

لە دیوێکی تریشەوە دۆلوز چەمکی *دووبارە بوونەوەی لێکچڕژاو* ***rèpètition complex*** بەکار دێنێ کە ناکرێ بۆ دووپاتە بوونەوەیەکی مەکینەیی کورت بکرێتەوە. تێگەیشتنێکی لەم چەشنە ئاماژە بە کێشەی مۆرالی و سیاسی دەکا کە مێژوو خۆی دووبارە دەکاتەوە، هەروا لەمەش خراپتر بریتیە لەوەی کە گێلایەتی، نارەوایی و بەربەریەتی مرۆڤایەتی دووپاتە دەبنەوە. لێرەدا مرۆ لەوە نزیک دەبێتەوە کە نیتشە بە *دووبارە بوونەوەی ئەبەدی* ناوبێژی کرد بوو. ئەمەش واتا فەلسەفە و مرۆڤ بە گشتی مۆدەیەکی هەیە کە ئەو دووبارە بوونەیە لە چاودا ببینێت: کە بۆ بەردەوامی بژی، بە

بەردەوامی ئومێدەوار بێ، بەردەوام بێ لە هەڵسوکەوت، کە مرۆڤ _ سەرباری دووبارە کردنەوەی گێلایەتی و بێمانایییەکانی _ بە سازدانی هزر و ژیان بکۆشێ بە دوای بەهایەکی گونجاو.

دۆلوز لێکۆڵینەوەکەی لەناو چەندان بواردا پیادە دەکا: مەتماتیک، فیزیا، زیندەوەرناسی، دەروونشیکاری و جوانناسی. *جیاوازی* بە پشت ئەستووری ناکۆکی و *بێ ناوەندی* (بە مانای رەتکرنەوە یان لابردنی ناوەند)، لە هەموو شوێنێکدا ئامادەیە.

واتا رەتکرنەوەی دووبارە بوونەوە و رەتکرنەوەی بە دەمامک کردن، بەڵام لە گشت کاتدا کێشەکە لەسەر دووبارە بوونەوەیە، هەمیشە هەر هەمان شتە _ رەنگە دووبارە بوونەوەیەک لە هەمەجۆریدا، وەلێ لە ئێستا و لە هەموو ئەبەدیەکدا، هەمیشە هەر دووبارە بوونەوەیە. لە پەیوەندی ئەو تەرزە تێگەیشتنەوە مەرجی ئێتیکی مرۆ ، بە جۆرە سۆزێک، دەتوانێ بەمجۆرەی خوارەوە گەڵاڵەی بکات: دەبێ تۆ ئەو دووبارە بوونەوە تاقیبکەیتەوە، جۆشی بدەی، هەوڵبدە خۆت بیر بکەیتەوە و _ لە ناو جەرگەی دووبارە بوونەوەدا _ دەرکی ئەو شتانە بکە کە پەیوەندان بە ژیانتەوە هەیە. وەک مرۆڤ ئەوە پێکهاتەی تۆیە. تۆ دەبێ هەوڵبدەی کە چیت پێدەکرێت ئەوە بکەیت!

بەدەم خوێندنەوەی کتێبیەکەی دۆلوز لەسەر جیاوازی و دووبارە بوونەوە بەرە بەرە گەردوونێک لە "*وێنەی گاڵتەکاری*" : جۆرێک لە بەردەوامی و لێکجودایی "ئەکتەری چەمک" و نمایشکردنی چەمک" بەرجەستە دەبنەوە، کە بریتین لە چوار یان لە لابردنی ناوەندایەتی جیاوازی و دووبارە بوونوەیەکی ئاڵۆزکاو یان دەمامکدار، کە جیهانبینی ترادیسیۆنی سەرەوژێر دەکەنەوە و مەرجەکانی *ناسنامە، هاوشێوە، لێکچوواندن* و زەقبوونەوەی *لێکدژەکان* پشتگوێ دەخەن. لە دیدی باوەوە مرۆ بە مەرجێکی لۆگیکی، مێژووی دیاریکراوەوە خۆی دروستکردووە. دۆلوز ئێستا بە پێچەوانەی ئاوەزگەرایی. کاریگەریی و توندوتیژی کێبەرکێی گەردوونی "لۆگیکی" وە گەردوونی بیرڕۆییەکان دادەنێ، ئەو تێرامانانەی کە لە خۆیاندا یاسای خۆیان هەیە، کە لۆگیک تێیناگات یان نایەوێ شارەزای بێت.

بەڵێ، بە جۆرە واتایەک دۆلوز لە پێناو *هزراندنێکی بێ وێنا کردن* : لە پێناو جیاوازییەکی بڕیاردەر، جیاوازییەکی بەرهەمهێنەر و هزراندنێکی دووبارەی رەواندا، تەواوی ئەو جۆرە وێنا کردنە ترادیسۆنە لەسەر *هزراندن* ئاوەژوو دەکاتەوە. ئەوەش هەڵەیە کە ئەو کارە بە *هزراندنی بیرڕۆییە ئازادەکان* ناوبێژ بکەین، بەڵام ئەوە لە هەر بارێکدا بێت، بە واتای بنەڕەتی وشە، ئاخاوتنە لەسەر هزراندنێکی *ئەنارشیستانە*: هزراندێکی جڵەو_نەکراو و بە مانای هزراندنێکی بێ جڵەو یان بەرهەڵدراو.

دۆلوز بە دژی ئەو تێزە چڕکراوە گەورانە یان هاوئاهەنگیە گەورانەدا ناهاوئاهەنگی، شلۆقی دادەنێت. هزراندن *بە هەر نرخێک* بێت ئەرکی ئەوە نیە بە گونجاندن دروست بکات. دەکرێ لەنگی، ناهارمۆنی زیاتر بۆ هزراندن هاندەر بێت.

ڕەنگە *نوسین*، لە ترس یان پەسندان، لە زۆر تێگەیشتنی لۆگیکیانە ڕاستیەکی تر دەربڕبڕێت، بەڵام ڕاستییەک (هەقیقەت) کە وەک ئەوەی لۆگیک بناغەییە.

دۆلوز لە توێژینەوەکەی *سپینۆزا و کێشەی دەربڕین*، کە بە پێچەوانەی توێژینەوەی دکتۆراکەی کتێبێکی فرە بە نرخە بەڵام بە مەبەستێکی شۆڕشگێڕانە، بە سوور بونەوە دەستدەکا بەوەی کە لە فەلسەفەدا هەردوو ناساندن لەسەر سپینۆزادا پیادە ناکرێن. دۆلوز وەک تەنیایەک سپینۆزا نمایش دەکا، کە بە ڕزگارکەرێکی ڕادیکال و ــ پرۆژەیەکی ڕزگاری فەلەسەفە بەرجەستەی دەکاتەوە و هاوکاتیش ئەو کتێبەی دۆلوز پرۆژەیەکە کە بە مەتەڵاندن تا ناخ ڕۆدەچێت.کە ئەو نمایشکردنەی دۆلوز لە سپینۆزا بۆ زۆر فەیلەسوفی ڕق و کینەداردەبێتە جێگەی بێزاری، بە ڕوانگەی دۆلوز تەنیا ئەو جۆرە تێگەیشتنە لە فەلسەفە لای Lucretius فەیلەسوفی شاعیری ڕۆم و دوای ئەویش نیتشەدا دەبینینەوە. واتا تێگەیشتنێک لە فەلسەفە وەک *بێئومێدکەرێکی ڕادیکال*.

دۆلوز گەورەیی سووپاسگوزاری فەلسەفیانەی سپینۆزا بۆ دێکارت لەبەر چاو ناگرێت. بەڵام هەڵبەتە ئەوەی کە پەیوەندە بە نمایشکاری مەسەلەی مێژووی تیۆری پەیوەستە بەوەی کە وەک نمایشکارێک سپینۆزا هەڵبژێرین تا بتوانین هەندێ بابەتی دێکارتیانە بە پاکی بچێنین بیخەملێنین، وەک دەزانین لە ترادیسیۆنی مێژووی فەلسەفە و سیاسەتی کولتوری فەرەنسیدا خودی دێکارت، کە لە ڕاستیدا هزرڤانێکی نوێ بوو، شێواندرا، تا مردن لە باوەشی گرت و وەک هێمایەکی گەورەی نەتەوەییانە کرا بە ئەفسانە. ئەو کارەش لە ژێر ئەو ناوەی کە لە فەرەنسا پێی دەڵێن "جەوهەرگەرایی دێکارتیانە" ڕوویدا، ئەمەش جێگەی گاڵتەجاڕییە کە وەک شتێکی تایبەت بە فەرەنسی سەیری ئەو مەسەلەیە دەکرێت: چونکە هزری فەرەنسی، هەر لە پاشای سول و کۆرنێلیاوە تا دەگاتە ناپۆلیۆن و ئاوگۆست و کۆمت و دێ گاول و ئەندرێ مالرۆ، کە لەناو هونەر و سیاسەتدا هزرێکی ڕۆشن و تێڕامان هەڵگرە.

سپینۆزایزم پرسیارگەلێک ئاراستە دەکا کە بە بڕوای دۆلوز بۆ ئەمڕۆ زۆر تازەیە. بۆ نموونە پەیوەندییەکانی نێوان *لێکچووانەن* (تیۆری دەربارەی جەوهەرە باڵایەکان)، *زانستی زانین/ئێپستمۆلۆگی* یان زانست و_تیۆری زانیاری (تیۆری دەربارەی بیۆکەکان) و *ئەنترۆپۆلۆگی سیاسی* یان ئابووری، سیاسەت و *بە کۆمەڵایەتی بوون* (تیۆری دەربارەی ڕەفتاری بوون، ئازار کێشان و هەڵسوکەوتەکان) لێکدەترنجێنێت.

ئەو ئامانجەی کە دۆلوز لە کتێبی *سپینۆزا و کێشەی دەربڕین* دا تاووتۆ دەکا ئەویش بڕیاردانە لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان ئەو سێ ڕەهەندە، کە ئەوەی بەندە بە سپینۆزاوە بەم شێوەیەی خوارەوە پۆلێنی دەکا:

1- تێڕاماندنی هاندەرانە یان "هاودەنگی بوونگەرایی" لە *تیۆریدا سەبارەت بە جەوهەرێکی باڵا/ subastans*.

2 - بەرهەمی ڕاستینە/هەقیقەت یان "شکۆمەند کردنی واتایەکان" *تیۆری سەبارە بە بیرۆکە*.

3 - دڵخۆشی کردەوەیی (لە ئامێزکردنی ژیان) یان "سەرفراز بوون لە دەستی ئازارە ناخۆشەکان" و ئەو ئۆرگانە هەڵێنجراوانەی لە هەستە مرۆڤایەتییەکان، واتا *لەو تیۆریەی کە کار لەسەر ئاکاری بوون دەکا* (مۆدە هەمجۆرەکان). بەمجۆرە لێرەدا ئێمە دەگەینە ئەو یەکەم تیۆریە رەشنووسەی کە بۆ سێ رەهەندە سیاسی _مۆرالیەی کە *بوونایەتی، مەعریفە و وروژاندن* یان *خرۆشی* دەخوێنێتەوە. تیۆرییەکانی ئەم دواییە لە لەناو تیۆری ئابووری (راڤەی پێداویستی)، تیۆری سیاسی (رەخنەی ئیدیۆلۆگی) و تیۆری جڤاکی (رەخنە لە دەسەڵات) دەکۆشێ کار لەگەڵ ئەو شتگەلە بکا.

بە بڕوای دۆلوز دەکرێ ئەو سێ رەهەندە لەگەڵ روانگەی چەمکێکی *سیستەماتیکیەوە* رێکبخرێت _ چەمکێک کە دەکرێ بۆ خەملاندنی راڤەکان بەکار بهێنرێت و تیۆریەکان رێکبخات _ واتا چەمکی *دەربڕین* (expression).

دەبێ بەو شێوەیە لەوە تێبگەین کە *جەوهەر* (بوونایەتی)ی لای سپینۆزا لە *خاسڵەت/attributen* (مەعریفە/زانستگەل)ی خۆی دەردەبڕێت، هاوکات ئەو زانستانە (ئەتریبوت) لە شێوازی بوونایەتی (چالاکیە هەمەجۆرەکان) خۆیان دەردەبڕن و دواجاریش بیرۆکەکان لە خودی خۆیاندا *تژین لە دەربڕین*. ئەوەی دوایی راستەوخۆ ئاماژە بۆ مەسەلەی پەیوەندییەکانی نێوان تیۆری و نەریت/praxis ، بۆ بەرهەمی چەمک وەک ئەوەی کە هەیە و بۆ نەریتی تیۆریانە دەکات، کە هەڵبەت بە رۆڵی خۆشی دەچێتە ناو رەوتی مەسەلەی نەریتی سیاسیەوە.

هاوکات دۆلوز ئەوە نیشاندەدا کە چەمکی "دەربڕین" بەر لە سپینۆزاش مێژووە درێژەکەی دەگەڕێتەوە بۆ رێنسانس و سەدەی ناوەڕاست. هەروا دۆلوز دەچێتە سەر ئەوەی کە چەمکی "دەربڕین" رۆڵێکی گرینگ دەگێڕێ تەنانەت لای لێبنیز/Leibniz، کە مانایەکی تەواو جیاوازی لەوەی سپینۆزای پێدەبەخشێ. بە دیدی دۆلوز تاکە خاڵێکی هاوبەش هەیە لە نێوان لێبنیز و سپینۆا کە ئەوان لەو تیۆری و پراکتیکەی چەمکی دەربڕینەدا بناغەیەک بۆ ئەو بەرتەکە گەورەیە بە دژی دێکارتیەکان، واتا دەگمەنییەکانی_دێکارت دروست دەکەن. کەواتە لێرەدا دەربڕینگەری و ئاوەزگەریی لە بەرانبەر یەکتردا دادەنرێن، کە ئەمەش بۆ تێگەیشتنێکی نوێ لە فەلسەفە وەک هێڵێک هاوڕەوتە لەگەڵ کارەکانی دۆلوزدا.

دۆلوز وەک پەیامنامەیەک لە لە دەربڕینەوە لە زانیاری مرۆڤایەتی دەڕوانێت نەک وەک راگەیاندنێک لە ئاوەزگەرایی. لە درێژ بوونەوەی ئەو روانگەیەدا ئاوەزگەرایی و ناسیۆنالیزم لە کاکڵەدا لەگەڵ هزردا شتێکی هاوبەشیان هەیە: *من بیر دەکەمەوە کەواتە من هەم*. ئاوەز لە پەیوەندییەکی راستەوخۆ لەگەڵ سۆبژەدا ئامادە دەبێ. سۆبژە ناخی ئاوەزە، بە پێچەوانەشەوە. ئەوە یەکێکە لە بەهێزترین و زیاترین شۆڕشگێڕی کە مرۆ دەتوانێ لە مێژووی فەلسەفەدا وەری بگرێت. دۆلوز لە دژی ئەوەدا وەک هزری بێ ناوەند/decentrera **چڕیەتی** *دەربڕین* دادەنێت. بونیاتی ئەو

چەشنە دەربڕینە چڕەی کە دۆلوز لای سپینۆزا دەیدۆزێتەوە بریتیە لە بناغەی بونیاتێکی بزۆک، بونیاتێکە لە بزوان، لە بونیاتێکی ناوکۆیی/کۆنتێکستیانەدا رەگەزە هەمەجۆرەکان وەک یەک مەرجدار و ئاماژە بە یەکتر دەکەن.

بۆ نموونە: خودی بنەمایەک بۆ بونیاتی ناسیۆنالیزم دەکرێ کردەیەکی بنەچەکی، بەرنامەی شارێک یان یاری شەترەنج (چڵە دارێک، شانۆیەک، یاسایەکان) بێت. بە پێچەوانەی ئەمەشەوە دەربڕینێکی چڕ دەکەوێتە پێش کتێبێک، نمایشکردنی شانۆیەک و ئاهەنگی شەترەنجێکی دیاریکراو.

دۆلوز لە خودی شێوازی تێگەیشتنی سپینۆزا لە چڕیەتی دەربڕین شتێکی کاکڵەیی لە فەلسەفەکەی لە *شێوازی* فەلسەفاندنەکەی: *ستایلە* فەلسەفیەکەی دەبینێ. بەم چەشنە جۆرە هێرشێکی لامل ئاوەڵادەبێتەوە کە کتێبە تایبەتمەندەکەی *رەوشتناسی* (*Etik*) سپینۆزا جەغتدەکاتەوە. دۆلوز *رەوشتناسی* وەک زنجیرەی دوانە مانایەک پێناسە دەکا: لە لایەک ئەو کتێبە پێکهاتووە لە زنجیرەبەندییەکی لێکترازاو ، لە راستیەکی راشکاو، سەلماندن، بەڵگە و شریتەبەندی تێزەکان _ *de more geomentrico*، هەروەک کتێبی *رەوشتناسی* ناونیشانەکەی ژێرەوە بە (بە شێوەیەکی گیۆمیتریانە/سێگۆشەیی ماتماتیکی) دەستپێدەکا، کەچی هەرچەندە سپینۆزا ئەو کتێبەی بە شێوەی دێکارتیانە نووسیوە، بەڵام هاوکاتیش سپینۆزا گاڵتە بە مامۆستا مەزنەکەی دێکارت دەکا. لە لایەکی تریشەوە ئەو کتێبە پێکهاتووە لە تووند و تیژی، گەرمی و هاوکاتیش پێکهاتووە جا کەم تا زۆر لە هەندێ پەراوێز و تێبینی لێکپچڕاو. دۆلوز بەمجۆرە کەسایەتی ئەو کتێبکە پوختە دەکاتەوە، کە کتێبێکە دوو ئاراستەی *چڕیەتی دەربڕین* بەخۆیەوە دەگرێت.

بەمجۆرە بە قەڵەمکێشیەکی سادە هەردوو بەرهەمی رچەشکێنی دۆلوز تا ئەو رادەیە بڕ دەکات. بەڵام ئەمە وێنەیەکی روون لە ستایلی دۆلوز، شێوازی فەلسەفاندنی تایبەتی ئەو و تێگەیشتنی ئەو لەسەر فەلسەفە و کردەکانی بە ئێمە نابەخشێت.

لە راستیدا دەکرێ گەردوونی فەلسەفەی دۆلوز، کە لە دەستپێکدا دەکەوێتە لێتۆژینەوەی دکتۆرایەکەی جیاوازی و دووبارەیی و بە لۆگیکی مانا دەخەملێت، کە ئەو بەرهەمە وەک *داستانێکی دانسقەیە* و، (بۆ ئەوەی ئێستا خودی ئاماژەکەی دۆلوز بۆ (*Alice i Underland*) بەکار بێنین ئەو بەرهەمە "لەمدیو ئاوێنەوە" لە زنجیرەیەک ستروکتور و دەڤەرە نەناسراوەکان خۆی نمایشدەکا و رزگاریشیان دەکا، واتا قوڕسایی ترادیسیۆن و وزە بەستراوەکان لە (*Alice i Underland*) *رزگار دەکا* و بە هەنووکەییان دەکا.

ئەوە رێیکەوت نیە کە مرۆ دەتوانێ لە فراژانی کێویانەی گەردوونی هزری دۆلوز بە گومان بێت _ ئەوە دەڵێم نەک بە هۆی ئەوەی چونکە من ئەو کتێبەی پێشتری دۆلوز، *نیتشە و فەلسەفە*، خوێندۆتەوە، کە بە بوێرییە رەسەنایەتییەکەی و فڕیدانی ناوەندایەتی لۆگیک بە راشکاوی زەنگە بۆ شێوازێکی تازەی هزر کردن. چیتر

جێگەی پرسیار نیە کە هزری راسانگەرانەی نیتشە لە فۆرمی تێگەیشتنەکانەوە بلکێنین و هاوکاتیش نابێ بە سووک و سانایی بە شێوەیەکی رووکەش و وەڵامدەرانە نکۆڵی لە نیتشە بکەین، بەڵکو پێویستە بە تەواوی هەوڵبدەین لەو ئاستە بە *دیمانەی* ئەو بگەین کە ئەو لەوێدا لە باڵاترین ئاستی نیتشەییانەیە، واتا لە پرسیاری ئەو لە دایکبوونەوە ئەبەدییە بە دیمانەی بگەین، کە دۆلوز لە ماوەی 1968 بە بەردەوامی لەسەر ئەو پرسیارەداا چەقدەبەستێ و دەیپشکنێتەوە. بۆیە پێویستە سەرباری هەموو شتێک هەوڵبدرێت بە هۆی ئەو *جەغتکردنەوەی ویست*، ئەو ***بەڵێ بۆ ژیان***ەی کە لای ئەو هەیە *قبووڵ* بکرێت! سەرباری ئەو رەشبینیە فرە قورسەش کە لای ئەو هەیە! بۆیە هەوڵبدەی کە بەڕاستی بازنە بە دەوری ئەو ***بەڵێ بۆ ژیانە*** سافیلکەیە بکێشی و نەخشەی بۆ دابڕێژی، کە ئەو (بەڵێ بۆ ژیانە) جودا ناکرێتەوە لە روخێنەریە بەردەوام و، لە وەهمەکان و، لە درۆیەکانی ژیان و، لە هەموو ئەو دابینکاریە خەمینە و سەرکێشیە لە واقیع هەڵاتنەکانی نیتشە کە ئەوانە هەموویان بەشێک لە نانی رۆژانەمان پێکدێنن.

لەگەڵ *جیاوازی و دووبارەیی* و لەگەڵ کتێبی سپینۆزا وە شتێکی نوی بە دیار دەکەوێ کە مرۆ بە پشتینەی کتێبەکەی سەبارەت بە نیتشە بە وردی مەزەندی کردبوو، هەروا مرۆ بە رێگای کۆپلەکانی ئەو کتێبەی لە مەڕ نیتشەوە بۆی لوا کە بتوانێ بە کۆکردنەوەی بەرهەمە فەلسەفی و ئەدەبیەکانی تر، کە ئەو بە دەمامکی جودا لە خۆی پۆشیبوون: هیوم و پرۆست، کانت و بێرگسۆن، راڤە نوێیەکەی لە فرۆید سەبارەت بە گەردوونی سەخێر_مازۆخس کە دۆلوز کردوونیەتی بە دیاری و بەوانەشەوە دیمانەی ئەو بناسێتەوە، هەروا لەوەش زیاتر ئەو *دیارە بەختەوەرە*، ژیان لە ئامێزگرە و فەلسەفە پەسندەرەی، کە دۆلوز لە نێوان سپینۆزا و خوێنەر سازیدەکا کە ئەوەش لە هەمان کاتدا بۆ تێگەیشتن لە خودی دۆلوز بە قەد تێگەیشتنەکە لە نیتشە گرینگی هەیە.

وەک گوتم دۆلوز لە کتێبەکەیدا سەبارەت بە سپینۆزا چەمکی لەبەر چاوانی *دەربڕین* راڤە دەکا کە ئەو تێبینی نووسانەی بەر لە سپینۆزا ، چەند کارامەش بووبن، نەیانتوانیوە لەوەدا دەنکە گەنمێک بەدەست بێنن. ئەو ئامادەییەی *دەربڕین* کە لە ژیان لە ئامێز کردنەی سپینۆزادا هەیە، کەچی بۆ ئەو تێبینی نووس و خودی تێگەیشتنەکەیان لە فەلسەفە، کە لەسەر بنەمای ناسنامە و _ یەکەی هزر دامەزراوە و کە بەهای جیاوایان تەسک کردۆتەوە، بە تەواوی نامۆ بووە و نامۆشە.

چۆنیەتی دەربڕینی بەختەوەری لە کاتی دەستەبەر کردنی زانیاریدا

ئەو بە دوا گەڕانە لە مێژووی فەلسەفە، ئەو لێکۆڵینەوەیە لە کۆچەرییە، ئەو لێکۆڵینەوەیە لەسەر ئەو نووسەر/فەیلەسوف و پرسیارە جیاوازانە کە گفتوگۆیەکانمان تاووتۆ و گەلاڵەی کردن، کە ئەمەش مانای ویستێکی بەهێز بۆ تێگەیشتن و ساز بوون لەگەڵ هزرێکی کەسایەتیانە و رەسەن، هەروا لەگەڵ جۆرە شێواز و تێگەیشتنێکی تەواو نوێ لە ژیان نیشاندەدات، دۆلوز پلە بە پلە هزراندی تایبەتی خۆی لە وێنەی چکۆلانە و ورد _ لە شێوای رۆمانێک یان فیلمێکی ئالان رۆبێ_گریلێت (Alain Robbe_Grillet) یان مارگەرێتە دۆراس دا ئاشکرا دەکا _ لەوەی کە ئەو بە جلپۆشینی جودا خۆی نمایشدەکا، بۆ ئەوەی مەتەڵەکانی خۆی بخەملێنی پەنا دەباتە بەر ئەو گەیاندنانەی کە بەوانە بتوانێ ئومێدی نادیاریەتی ئارەزووەکانی دەرببڕێت.

کەواتە خاڵی دەستپێک: بوونەوەرێکی جەستە مرۆڤانەی سەر لە شێرە (sfinx)...

من دەرکم بەو هەستە کرد کە کتێبە سەرەتاییەکانی دۆلوزم لەسەر: هیوم (*پیاڵەکاری و سۆبژەگەرایی*، 1953)، نیتشە، کانت و پرۆستم خوێندەوە. بۆیە من بەوە دڵخۆش بووم کە ئەو لە کتێبەکەیدا دەربارەی سپینۆزا و بە تایبەتیش لە *جیاوازیی و دووبارەیی* دا *بە ناوی خۆی* گەردوونی خۆی دەناسێنێ و لەسەری دەپەیڤێ، کە مرۆ ئێستا بە هۆی ئاماژەکانی پێشتر بە جۆرێک لە جۆرەکان لەسەر ئەوە دڵنیا دەبینەوە.

هەروا مرۆ کتوپڕ بەوە توانی خودی دۆلوز بکاتە کێشە، ئەو کێشەیەی کە ئەو لە لاپەڕە سەرەتاییەکانی *جیاوازیی* و *دووبارەیی* ەوە سەفەرەکەی بە دیار دەکەوێ: بۆ ئەوەی ترسەکان لەسەر جیاوازی، وێناکردنەکان لە مەڕ خەوشەکانی جیاوازی و لەمەڕ سەرتاپای جیاوازیی لە هزردا لاببات.

دۆلوز لە فرە ئاستدا بە رێگای هەڵکاڵینەوە بەرانبەر سەرتاپای یاسای دۆخەکان، کە لەناو گوتاری فەلسەفی هەر لە پلاتۆوە تا دەگاتە هێگل کە بە دژی جیاوازی دامەزرێنراوە، لەگەڵ ئەو جۆرە بە تەسکردنەوەیەی جیاوازی دەکەوێتە شەڕ، هەروا دۆلوز لە ئاراستەیەکی فرەواندا _ لای هیوم یان لە شانۆ، لە دژە گوتاریانەی نووسینە دژە گوتاریەکەی رۆسلێسی سوریالیست و لەناو ماتماتیکدا _ ئەو رێچکەیە قووتدەبێتەوە کە چلۆن هزر هەوڵدەدا لە جیاوازیدا لەوە دابرێت. ئەو هەوڵدانە کەم تا زۆر لە شێوازی زماندا خۆی دەربڕێت، لێ لە هەموو دۆخێکدا وەک ئەرکێکی بێمەرج دەچرپێنێ _ کە بەلای دۆلوزەوە ئەوەش ئەرکی تیۆریوانە.

جیاوازی و دووبارەیی: دووبارە بوونەوەیەک کە لە جیاوازیدا دەخەملێت، بەڵێیەکی تازە کراوەیە (بە مانای بەرجەستە کردنەوە نەک نەرێیەتی) _ بەمجۆرە لەو کتێبەدا ئەو بابەتە دەردەکەوێ و خۆی نمایشدەکا، ئەو کتێبە کە دەکرێ تا ئاستی شێوازی ناسراوی هزر کردن ببزوێ و بژی، مرۆ گەر بە گشتی بۆ ئەوە و حەزی لە بزواندن یان بۆ تەواوی شێواندنی بێت دەبێ بوێری ئاوەلا بوونی هەبێت.

ئەو کتێبە لە دووەم جار خوێندنەوەیدا فرە دڵخۆشی کردم, پاشان ئەو کتێبە رێگایەک بەرەو فرە ناوەندایەتی، فرەیاتیەک لە *بەربەستگەلێکی* لێکگرێدراو دەکاتەوە، بەڵام هەروا رێگاش بەرەو فرەیاتیەک بۆ زۆر ناوکۆیی/کۆنتێکستی نوێ و سەرسوورهێنەر دەکاتەوە. نەک بە شێوەیەکی شکۆدارانە بەڵکو بە واتای نیتشەیی بە شێوەیەکی *شاگەشکە بوون* بێدار دەبێتەوەە، واتا مرۆ لەو سەرخەوە خۆشانە بێدار دەبێتەوە کە لە ترادیسیۆنی فەلسەفی بۆی پێکهێنراوە. ئەو ترادیسیۆنە فەلسەفیە ،، لەمدیو گشت جیاوازییەکان، پرۆسەی گەشە کردنە نەپچراوەکانەوە (ئەوەی کە بە پێشڤە چوون ناودەبرێ) وا خۆی رادەگەیەنێت کە داهێنەری یەکایەتی، لە ئازار بەدەرە، سیستەمێک، یەکاتییەکی لێکگرێدراو دروست دەکا، کە ناسنامە زامن کەریەتی (A=A, 2$^{+2=}$4) ...

واتا بە مانای ئەو راڤە کردن و رووتکردنەوەی فۆکۆ هزر کردنێکی (کلاسیکی)ە؛ هزراندنێکی ئاوەزگەرا، هزراندنێکی رۆشنگەرانەیە کە ئێمە هێشتا لە زۆر لایەندا منداڵێکی ئەوین، کە زۆر سەختیشە ئێمە بتوانین لە دەرەوەی ئەو هزرە رۆشنگەریەوە بهزرین.

بە کورتی بڵێم بە خوێندنەوەی *جیاوازی و دووبارەیی* کتوپڕ واتلێدەکا کە بە ئازادی هەناسە بکێشی. ئاسانی کتێبەکە، کە هەرگیز کرینی ئاسان نیە، خۆی لە خۆیدا بە واقیعکردنی بەهای نیتشەییانەیە. ئەو فرە ژانە ساکار بینیە پڕ ناسکە کاسایەتیەکی تایبەت کە نیتشە بە بەراورد لەگەڵ گێرمەن/ئەلمانییەکان و "رۆحی رەها"یانە، رۆمەکانی بە "رۆحی ئەوروپای باشووری" ناودێری کرد. نیتشە لە کتێبی "مەسەلەی ڤاگنەر"دا بە ورووژێنەرانە و ئازادانە دەڵێ: "نا، *من کارمنی بیزت* / - Bizets Carmen بە باشتر دەزانم لە *تریستانی ڤاگنەری* / Wagners tristan *و ئیسۆلدا* Isolde "، (مەبەستی نیتشە لە شانۆگەری کارمنی بیزێت و شانۆگەری تریستان و ئیسۆلدای ڤاگنەرە، وەگێڕ). دۆلوز لە توێژینەوەی دکتۆرایە گەمە و گۆرانی ئامێزەکەیدا ئابڕوی خوێندنی فەلسەفەی زانکۆ، وەک خوێندێکی سەخت، باو، لە قالبدرا مردۆخ و وشکە فرە بێزارکەر، دەبا و دەیشواتەوە. بەلام هێشتا شوونی شێوازی فەلسەفەیەکی ترادیسیۆنی لەناو *جیاوازی و دووبارەیی* دا دەبینرێت، بۆ ئەوەی مرۆ ئەو وەرچەرخانەی دۆلوز لەگەڵ ئەو فەلسەفە ترادیسیۆنە بدۆزێتەوە دەبێ تا *ئەنتی_ئۆدیپۆ* و کارە هاوبەشەکانی لەگەڵ گۆتاری بەردەوام بێت. رزگار بوون _ رەنگە سەرگەردان کردن وەڵێ سەرگەدانیەکی بەرهەمهێنەرانە _ ئەو سەرگەردانیە لە خوێندنەوەی کتێبێکی وەک *جیاوازی و دووبارەیی* دایە هەروا لەوەشدا تووشی ئەو سەرگەردانیە دەبین کە دولوز لە پشکنینەوەی فەلسەفیدا بە دوای نەخشەی رێگایەکی لە پێشڕا کێشراودا ناڕوان. لە گەردوونێکی فەلسەفیدا، لەوێدا دووبارەیی رووبەڕووی وێنا کردن یان نواندن دەکرێتەوە، کە ئەو وێنا کردن یان نواندنە وەک شتێکی باو لە خانەی توژینەوەیەکی بونیاتنراوی لۆگیکی و سیستەماتکی پۆلێن دەکرێت. دۆلوز لەو گەردوونە

فەلسەفیەدا نایەوێ خوێنەری بانگکراو ببێتە بینەرێکی سست و پەسیف. لەوێدا مرۆ بە کارایی و چوستی دێتە ناو گێژەنەکانی شەپۆلی دووبارەیی، کە هەڵبەت ئێمە خۆمان بەشێکین لەوە.

1V فەلسەفە لە کەسی چوارەمی تاکدا

کە کتێبە جودایەکانی دۆلوز دەخوێنێتەوە هەمیشە وا هەست دەکەی کە ئەو بە رێگای نووسینەکانیەوە بوار بۆ یەکێکی تر ئاوەڵا دەکاتەوە تاکو بئاخڤێ. هەستەکەش هەر ئەوەندە نیە: دۆلوز بە نووسینە جودایەکانیەوە فۆرمی هەمەجۆر، لە چەشنی خوولگەیی، شێوەی جیاواز بۆ نووسینی فەلسەفە دەئافرێنێت.

لێرەدا ئێمە بەرانبەر مێژوویەکی مەعەریفی، مێژوویەکی هزری و کێشەیەکی مێژووی فەلسەفیدا دەبینەوە. لە ماوەی رۆژگاری کلاسیکیدا ئەوانەی کە دەئاخڤن دەکرێ بڵێین *تاکەکەسەکانن*. فۆرمی تاکەکەسی و جیهانبینیەکانی تاکەکەسیی، سەرتاپی جیهانی کلاسیکی، سەردەمی رۆشنگەریی رەگرێژ کردبوو. لە قۆناغی کلاسیکیدا بە تێکرایی *تاکەکەس* و *بوونایەتی* پێودانگی یەکترن. خوا وەک باڵاترین فۆرم لە بوونی بە تاکەکەساندن سەیر دەکرا. وەکو تر بۆ ئەوەی سەرفرازبیت لەو شیوە ئیدۆلۆگی و ئاڵۆزکاویەی کە ئەوانە بە توونده چەسپاون لەو قۆناغەدا بەراوردێک بکە لە نێوان دێکارت و هەوڵە گومان ئامێزەکانی سپینۆزا.

لە قۆناغی بەساڵاچووی رۆمانتیکیدا لە هیکرا دەبینین ئەوە *کەسەکانن*/person کە *دەئاخڤن، ئەمەش کە شتێکی تەواو جودایە. کەسەکان پێکەوە هاوکات لەگەڵ وێناندنەکان پێناسە دەکرێن*، واتا تاکو وێناندن: بوون و خەیاڵاندن هەبێت. ئەو تێگەیشتنە بە راشکاوی لای هزرڤان/بیریاری وەک فیختە و کیککارد بەرجەستە دەبێتەوە. ئا لێرەوە ئێمە چاومان بە دیمانەی بە سەنگی زمانێکی نوێ و سەنگی ژیانێکی نوێ دەکەوێت.

ئەمڕۆ ئێمە *رەمەکیەتێک* دەبینین کە بۆ وێنە لای دۆلوز هەیە رەنگە ئەو رەمەکیەتە لە وێنادنەکانی تاکەکەس و وێناندنی کەسەکان سەرفرازمان بکا، ئەو رەمەکیەتەش هەر تەنیا پێکنەهاتووە لە *ئامادەبوونی وزە شاراوەکانی* بێمەرجیەتی (postulat). دۆلوز لە مێژە وازی لەو ئەلتەرناتیڤە ساختانە هێناوە: ئێوە یان تاکەکەس و کەسەکانن (تاککەرایی، لیبرالیزم و هەروا بوونگەرایی و ئەنارشیزمن) یانیش هاوکات ئێوە کەم تا زۆر دەکەونە خانەی نادیاریی و ستروکتورە پێناسە نەکراوەکان، ئاپۆرەی خەڵک و هێزەکان (ستراکچالیزم، مارکسیزم، دەروونشیکاری و ئەوانی تر).

ئەوەی کە دۆلوز پەنجەی لەسەر دادەنێت ئەو گەردوونەیە کە پێکهاتووە لە *بەر_لە تاککەرایی*/per_individuella، *راناوی تاکی کەسێکی نادیار. ئەوانەش* دەکرێ بگەرێنەوە بۆ تاکەکەسەکان یان کە کەسەکان، ئەوەش نەک بەو مانایەی کە ئەوانە

"پشتینەیەکی پێناسە نەکراو"ی وەک ستروکتور (ئابووریانە، غەریزەییانە یان پرۆسێسیانە/دسکورشیڤ) نیە. بەڵکو ئەوە پرسیاری تاکەکانە (دیاردەگەلی جودا) کە بزوا و جودا ئامێزن، کە لەسەر تاکێکەوە بۆ یەکێکی تر جێگۆڕکێ دەکەن، لە یەکتر دادەبڕێن. دێڕێک لە ئەنارکیەتی بێ ناوەند ("چەمککگەلی لێکترێنجراوی بێ سیستەم") بەرهەمدێنن، واتا پەیڤە پۆلێنکراوەکان "بە سەفەرەکانیان"ەوە، لە جیهانێکی بێسنووردا دەبن بە ژیانێکی کۆچەریی.

لە نێوان دابەشکردنی شوێنێکی ئەبەدی کە تاکەکەسەکان بە هۆی دیاریکردنی سنوور و گەمارۆدان لەگەڵ یەکتردا جێنشینکراون. هەروا دابەشکردنی فرە تاک (singulariteter) لە شوێنێکی ئاوەڵای ناگەمارۆدراو یان بەبێ مافی خاوەنداریەتی، جیاوزییەکی زۆر هەیە. مرۆڤ، پەیڤەکان _ موڵکی تایبەتی نین بەڵکو دۆخێکی سەرفرازن، رەفتارگەل و خزمەت گوزارن.

شاعیری ئیتالی فێرلینگهێت قسە لەسەر کەسی چوارەمی تاک دەکا، کە مرۆ دەتوانی بێژێ ئەوە ئەو جۆرە کەسەیە کە دۆلوز لە کتێبی *جیاوازی دووبارەیی* دا وایلێدەکا *کە بئاخڤێت*. پەیڤ و هزرەکان لە کەسی چوارەمی تاکدا: لە دەرەوەی ئەو رێزمانەی کە ئێمە راهاتووین تیایدا نەشتەرگەر/عەمەلیات بکرێین، مانای بۆچوون، گەیاندن و ئاماژە دەبەخشن.

V فەلسەفە و مێژوو وەک نمایشکارییەک: مێژووی هزرییەکان

کەواتە بە جۆرێک لە جۆرەکان مرۆ دەتوانێ بێژێ کە دۆلوز لەو فەیلەسوفانە دەروانێ کە لە *شوێنێکی ئاوەڵادا تاکەگەلن/ singularitet*، من حەز دەکەم ئەو رۆناکیەی کە دۆلوز دەیخاتە سەر ریزێک لە وێنەی مێژووی فەلسەفی لەگەڵ رۆناکیی دەرهێنەرە مۆدێرنەکان بەراورد بکەم کە بە خودی *نمایشکاریەکانیانەوە* رۆشنایی دەخەنە سەر دەقە نووسراوەکان.

هەڵبەت ئەو پەیوەندیە لە *جیاوازی و دووبارەیی* دا دابڕانێکی گەورە نیە. بەڵام دۆلوز چیتر خۆی نابەستێتەوە بە راڤەکاری بەڵکو بەرەو ئەو ئاراستەیە دەڕاوت کە بیێتە نووسەر، فەیلەسوفێک. بە مانایەکی گشتی مرۆ دەتوانێ "فەیلەسوف" بێت کە توانی فەیلەسوفانی تر راڤە بکا و سەرنجی لەسەریان هەبێت، واتا ببێە فەیلەسوفێک لەسەر شانی ئەوانی تر. بەڵام هاوکاتیش مرۆ دەتوانێ بە خۆی بیر بکاتەوە، ئازا بێ و تەواوە فەیلەسوفانە لەسەر قاچی خۆی بواستێت: ببێ بە ***فەیلەسوف***.

وەک دەرهێنەرێک کار لەگەڵ مێژووی فەلسەفە کردن، شتێکی شیاوە، ئەگەر ئەوەش بۆ مەبەستێک بەکار بهێنرێت دیسان شتێکی شیاوە. مرۆ دەتوانێ بپرسێ کە *مێژووی فەلسەفە* و مێژووی فەلسەفەوان کام رۆڵ دەگێڕن. ئەو مێژووی فەلسەفە بێگەردەی کە دۆلوز خەونی پێوە دەبینێت و لە زۆر شوێندا ئاماژەی بۆ دەکا پێکهاتووە لە *کۆلاژ*. رەنگە دۆلوز پێی وابێ کە ئەو جۆرە کۆلاژە بتوانێت ئەو خوێندنە ئاکادیمیە، وشک و برینگ، منجە منجکەر، سیخناخکراو بە پەراوێز و

بێزارکەرە درێژ خایەنەی کە پێکهاتووە لە جوگرافیاکە لە نووسین نوێبکاتەوە؟ یان ڕەنگە مرۆ بۆ نووسین بیر لە شێوازێکی تر بکاتەوە، کە مرۆ بتوانێ بە ئاسانی وتەی سەرچاوەکان لە نووسیندا بە باشی دابنێ و هەمیشەش "وێڕای" ئەوە هزر و بابەتەکان، بەڵام بەشێوەیەکی بەهرەمەندانە، خەیاڵانی ئازادانە، *هزراندنێکی پەرە پێدەرانە* بنووسێت؟ شتێکی روونە کە زۆربەی فەیلەسوفە سەربەخۆیەکان کێشەیەکی زۆریان لەگەڵ فەلسەفەدا هەیە. کە چۆن سەیری فەلسەفە بکەن؟ چۆن *خۆیان* بیر بکەنەوە لە پەیوەندیان لەگەڵ فەلەسەفەدا؟ مرۆ دەتوانێ بە ڕاست و ڕەوانی بڵێ، بەجۆرە مانایەک کە ئەوانە پێشتر بیریان لێکراوەتەوە و باسیان کراوە، مێژووی فەلسەفە بە واتایەک جۆرە کارگەیەکی بە سوودە. سووکە نیگادانێکی خێرا، بەڵێ ڕەنگە هەر ئەوە بێت. لێ هەروا مێژووی فەلسەفە شتێکی بریقەداری کولتوری و مەشقی ماڵیکردنێکی کولتوریە. خاوکردنەوەیەکە بۆ هزر. یەکجار سەختە کە لە دەسەت ئەو مێژووی فەلسەفەیە رزگار بێ کاتێ مرۆ بۆ یەکجاریش بێ کە بۆ ناو ئەوە پەلکێش کرابێ.

کەواتە دۆلوز ئاسا گۆڕینی مێژووی فەلسەفە بە ڕێگای نەریتی نمایشکارییەوە، بە دیمەنگەلێکی بەرە بەریی نمایشکاریی، کە ئەوە شێوازێکی لە بارە بۆ چارە کردنی ئەو کێشەیە. مرۆ بەسەر نیتشەدا باز نادات، مرۆ نیتشە ڕاڤە ناکا، بەڵکو مرۆ بە گریمانەکانی بگرە خۆیەوە ئەو نمایشدەکا.

نمایشکردن واتا ئەو دەقە نووسراوە بە *بەهایەکی دیکەوە*، بەهایەکی "دەقهەڵگر_نیە" رۆشایی دەخرێتە سەر. کەواتە گۆڕینی مێژووی فەلسەفە بۆ شانۆ کە لە مەودوا وەک شێوازی هزراندنی دۆلوز دەکرێ ببێتە شێوازێک بۆ وانە گوتنەوە _ پرۆژەی توێژینەوە.

دۆلوز لە *جیاوازی و دووبارەیی* هەوڵیداوە بە تەکنیکێکی نائاسایی، کە ڕەنگە زیاتر لە کۆلاژ نزیک بێت تا لە شانۆ. چەمکی "جیاوازی" بخەملێنێتەوە و نیشانی بداتەوە. کۆلاژ وێنەیەکە کە بە لێک چەسپاندی پارچە کاغەز، پارچە قوماش کە لەملاو لەولا کۆدەکرێتەوە دروست دەکرێت. ئەو دەستەواژەیە بۆ پارچە شانۆیەکیش بەکار دەهێنرێت کە لە پارچەی جیاواز پێکدەهێنرێت. *لێرەدا* مەبەست لە کۆلاژ شتێکە بەشێوازی تەونچنی مافور/فەرشی فەلسەفی. فەلسەفیانە کۆکردنەوەی شتە بەکار هێنراوەکان.

مرۆ دەتوانێ وەک سەگوزەشتەیەک و چنراوێکی باشی تەکنیکی کۆلاژی یان ڕەنگە تەواو وەک تەکنیکی زنجیرە فیلمێکی دووپاتە بۆوەی بەردەوام کە پێکهاتووە لە کۆپلەی چکۆلە چکۆلە و هەمەرەنگی مەیلە بەدینەکراو، بە شیوەی وێناندنێکی فەلسەفیانە بهزرێ. لە مۆسیک و تابلۆی هونەردا ئەو چەشنە شەپۆلانە وەک *هونەری پۆپ Pop Art* پێناسە دەکرێت. بناغەی هونەری پۆپ ڕەوتێک بوو لە ناو هونەری نوێدا کە لە دەورانی 1960 سەریهەڵدا. هونەری پۆپ بە پێکڤە کۆکردنەوەی هەموو جۆرە کەرەسەیەکی رۆژانە و بە شێوەیەکی وروژێنەرانە و نمایشکردنی دەیویست کارێکی

جودا رابگەیەنی، لە چاو "هونەری دانپێنراوەکە"، هەمیشە فۆرمی تابلۆیەکان ناکۆک بوون یان شێوەی گاڵتەجاڕانەیان هەبوو.

تەکنیکی کۆلاژ وەک چەشنە بیر کرینەوەیەکی فەلسەفی چتۆ بەرهەمێکی دەبەخشی، رەنگە ئەوە بە بەراورد لەگەڵ ناوەڕۆکەکەی *جیاوازی و دووبارەیی* تەواو ئاکامگیر نەبێ. لە دوای ئەو ساڵانە دۆلوز لە کتێبی*لۆگیکی مانا* هەنگاوێک بەرەو پێشەوە بۆ هەڵوەشاندنەوە دەهاوێژێ، تەقینەوەیەک لە شێوازی نووسینی ئەکادیمی دروست دەکا.

V1 پاڵەوان و بکوژ لە شانۆی فەلسەفەدا

شتێک کە دەکرێ جێگەی سەر سووڕمان بێت ئەویش ئەوەیە کە دۆلوز، بە تایبەتیش لە *جیاوازی و دووبارەیی* و لە *لۆگیکی مانا* دا، لە رۆژگارێکی رەخنە ئامێزدا زۆر بە *گوڕ و جۆشەوە* ئەو فەیلەسوف و نووسەرانە بە خوێنەر دەناسێنێت. هەندێ جار مرۆ دەتوانێ وا مەزەندە بکا کە ئەو کارە شتێکی کارا و زیاد لە پێویستیە، بۆ نموونە لەو کتێبەی سەر بێرگسۆن کە لەوێدا دۆلوز لە بۆچوونە کۆنپارێز و پارێزگارخوازییەکانی بێرگسۆن "بێدەنگ" دەبێت. وەکو تر دۆلوز لە رەخنە گرتنی هێگل سەختگیرانە سەرتاپا و هاوئاهەنگە لەگەڵ خودی خۆیدا. بەڵام بۆچی لای دۆلوز لە رەخنەدا ئەو چێژ وەرگرتنە گشتیە و کتوپڕیش ئەو رەخنە زێدە توندە هەیە؟

بە بڕوای من ئەوە لەم شێوەیەدا کۆدەبێتەوە: گەر شتێک کە بۆ مرۆڤ سەرنجڕاکێش *نەبێت*، گەر شتێک کە راستەوخۆ شتێک نەدا بەدەستەوە، گە شتێک کە حەوسەڵەت بۆی نەبێت تا کاری لەگەڵ بکەی _ بەڵی، ئەوکاتە مرۆ هیچ بەهانەیەکی نیە تا لەسەر ئەو شتە بنووسێت. بە دیدی دۆلوز، سپینۆزا و نیتشە، بە راشکاوی فەیلەسوفن و توانای رەخنەیی و هەڵوەشاندنەوەکانیان تەواو لێکتر جیاوازن. بەڵام، ئەوەش خودی پرسیارە دۆلوزیانەکەیە، کە لای سپینۆزا و نیتشەدا ئەو *توانا رەخنەییە* لە ئەرێیاتی، بەڵێ بۆ ژیان و دڵخۆشیەک، لە *چاندنی* بەڵێ و دڵخۆشیەک، لە *شکۆداری ژیان* و حەزی ژیانێک بە پێچەوانەی ژیانێکی شێوا و _ کە ژیان لە بێزارییەکی نەبڕاوە دەخلێتێنێ، بەرجەستە دەبێتەوە.

بۆیە بەلای دۆلوز وە ئەو توانایە کردەی فەلسەفەیە: کە دژی بێئومێدی بهزرێ، کە دژی دڕدۆنگیە و کە واز لە رەخنەیەک *ناهێنێت* کە هەرچەند قوڕسیش بێت. مێژووی زانستناسی فەرەنسی گۆستۆن باشلار، لە ناوکۆییەکی تری تیۆری زانستیدا، بەرهەمێکی بەناوی *فەلسەفەی نەخێر* نووسیوە. لە رەهەندێکی فرەدا دەکرێ بڵێین کە دۆلوز ***فەلسەفەیەکی بەڵێ*** ی نووسیوە: بەڵێیەک بۆ ژیان لە ئامێز گرتن، ژیانێک لەگەڵ شتەکان رووبەڕوو دەبێتەوە و *بەر لە هەموو شتێک*

شەڕ لەگەڵ چەمک دەکا. بەڵێ بۆ ئەوەی ببی بە فەیلەسوفی کۆکەرەوەی پرسیارەکانی دەستی دووەم و دروستکردنی *تۆرەکان*، گەر شتێکی تر نەبوو.

لە درێژەدان بەو ئاماژەیەی کە پێشتر سەبارەت بە رەخنە لە فەلسەفە لە ئاراستەکەیدا بەرەو نمایشکاری یان کۆلاژدا وەک دەرفەتێک و شێوازێک بۆ نووسینی مێژووی فەلسەفە، مرۆ ئەوەی کە پەیوەستە بە بێرگسۆن و هێگل دەتوانێ بێژێ کە دەکرێ وەک گشتایەتیەک (بێرگسۆنیزم) لە فەلسەفەیەکدا بڕوانێت کە رەنگە کۆنپارێز بێت و لەو رەگەزە جودایانەی کە خودی ئەو نین چاوپۆشی بکات. لای بێرگسۆن قسە کردن لەسەر بابەت بەندە بە تێگەیشتنی خۆی سەبارەت بە *ژیان* (*èlan vital*)، ئەو دیدە لەگەڵ بیرۆکەی (*conatus*) ی سپینۆزا بەراوردی بکە، سەبارەت بە *ئازادی* (لەگەڵ سارتەر بەراوردی بکە) و سەبارەت بە *هەستی نەخۆشی* (لەگەڵ فۆکۆ بەراوردی بکە).

هەڵبەت مرۆ دەتوانێ بپرسێ بۆچی دۆلوز بە هەمان شێوە یەخەی هێگل ناگرێ و بە دوای بابەتی بەرهەمە زانیارییە کارایەکانی ناگەڕێت و خۆی لەوانیتر بێدەنگ ناکات. دۆلوز تەنیا ناراستەوخۆ بەرسڤی ئەو پرسیارە دەداتەوە. گەر من لە جێگەی ئەو بم وەرامێکی زیاتر راسەوخۆم دەدایەوە، کە دەکرێ بە تەواوی بەمجۆرە بێت: ئێستا ئەگەر وەک شانۆ لە فەسەفە بڕوانین کەواتە مەسەلەکە بەندە بە نمایشکردنی فەلسەفە، بەمجۆرە وەک هەر نمایشکاری شانۆیەکی تەواو دەبێ خائنێک، بکوژێک هەبێت. لەو شانۆیەی کە دۆلوز بەرهەمی دێنێ، ئەوە لەو شانۆیەدا هێگل رۆڵی ئەو بکوژە دەگێڕێ (ئەوە لەگەڵ گەشە پێدانەکەی ئەندرێ گلوکسمان بەراورد بکا، کە لە ساڵی 1977 ئەو بابەتە لە *هزرەکانی دەسەڵات* ئەنجامی دەدا). خودی کارگەکە سیخناخکردن و قورسکردنی ژیانە بەو هەموو بەرهەمە پەتی/ئەبستراکتانە، هەروا بە یەک ماناکردن یان تێکەڵاو کردنی ژیانە لە دەوڵەت و ئایین، تۆمارکردنی مەرگە لە ژیان، ملکەچکردنی ژیانە بۆ نەرێتی ژیان (نەرێتی و نەرێتی نەرێ/نفی النفی/negation och negations negation) _ ئەوانە هەموویان دۆلوز واتەنی لە فەلسەفەی هێگل بەرجەستە دەبنەوە (سەبارەت بەو بۆچوونە بە تایبەتی سەیری کتێبەکەی دۆلوز لەسەر نیتشە _ *جیاوازی و دووبارەیی* بکە). ئەو دیالێکتە نەرێتی و لێکدژیەی هێگل بە شێوەیەکی سروشتی بوو بە سەرچاوەی ئیلهامی ئەو بیرۆکەی دۆلوز کە بە "زمانی خیانەتکاران" ناوبێژی دەکا، (فۆرمی خیانەتکارانەی زمان) ، بۆ نموونە، ئیدیۆلۆگیەکان، بخوێنەوە، سەرباری ئەمەش لە راسترۆ وە بۆ چەپرۆ، واتا شێوەگەلێک لە تیۆلۆگی، خواناسی، خوڵقاندن، فاشیزم، ستالینیزم، تێکنۆکراتی، بیرۆکراتی و ...هتد.

بەمجۆرە لە راستیدا مرۆ دەتوانێ ئەوە بە دژی *رقبوونەوە لە نەرێتی* ناودێر بکا کە لای دۆلوز هەیە، ئەوەش ئەو هاندەدا کە وەک مەزنایەتی لە دژایەتیکردن *جیاوازی و لێکدژی* بەرهەم بێنێ. ئەوان (دۆلوز و هێگل) ناتوانن یەکبگرن چونکە ئەوان لایەنگری هەمان شت نین. ئەوان لە ئاگر و ئاو دەچن: نائاسایی کەرەسەی زانیارییەکی بەرهەمهێنەرانەیە لە هزرکردنی ئەوان لە مەڕ خودی جیاوازیەوە. کاتێ لەسەر خودی لێکدژی دەهزرین ئەوکات دەبێ ئەو نائاساییە شەڕی

لەگەڵدا بکرێت و بترنجدرێتە ناو پێکهاتەی بیرۆکەکان. پێویست بەوە ناکا گومانمان لە ئاست پەتیەتی لێکدژە ڕاشکاوەکان هەبێت لە هزری هێگلدا، لەوەشدا دۆلوز ڕاستدەکا، کە هێگل لە وێنەی ناسنامەی هزردا لە ئاستێکی *پەتیدا* پەیامی ململانێیەکی هزری ڕادەگەیەنێت، وەلێ لە پیادەکردندا بە ترنجاندن، بە *ئاوێتە کردن*، واتا وردە شەڕەنگێزی و لێبووردنێکی قەتیسماوەوە پشتگیری سەرکەوتنی لێکدژییەکان دەنوێنێ.

بەڵام ئێستا دەکرێ پرسیار بکەین کە ئاخۆ دۆلوز لەگەڵ مارکسدا هەمان پەیوەندی دورستدەکا. دۆلوز قسەیەکی زۆر لەسەر ئەوە ناکات. ئەو لەسەر بەرهەمی مارکس تەنیا هەندێ ئاماژە و کورتە سەرنج پێشکەشدەکا، کە بە گشتی باش و سوود بەخشن. لە هەمبەر ئەوەشدا دۆلوز ڕاڤەیەکی داهێنەرانە لەسەر پەیوەندی *ململانێ ــ جیاوازیی* لای فرۆید ئەنجامدەدات، لەوەدا دۆلوز پەردە لەسەر ئەو ترنجاندنە ساختانە لەناو پایەی لێکدژەکان، سادیزم/مازۆخیزم، غەریزەی مردن و ...هتد، هەڵدەماڵێت. دۆلوز ئەوە دەسەپێنێت کە مازۆخیزم دژە یان کۆنترۆڵێک نیە لە بەرانبەر سادیزمدا بەڵکو بە پێچەوانەوەی سادیزم، مازۆخیزم بە تەکنیکی نمایشکارییەک و کردەی تێر کردنەکانیەوە ــ *بۆ خۆی* جیهانێک دروست دەکا.

ئەوەش دەبێتە پرسیارێکی ئاوەڵا کە بۆ هەمان کار لەگەڵ مارکسدا نەکرێت. واتا چەمکی "لێکدژکان"ی مارکس لە پەیوەندی بە چەمکی "جیاوازی" دۆلوز بەرەو ڕووی یەکتر بکرێنەوە. لێرەدا لە بواری بابەتدا بۆ ڕەخنەیەکی قووڵی فەلسەفی، ئەرکێکی فرە مەزن، لە مێژووی هزر و ڕەخنەی بیرۆکەکاندا ڕووبەڕووی بابەتێک دەبینەوە، بەخۆم دەمەوێ بەوەندە ڕازی بم کە بە کورتی و نەخشەکێشانە بەمجۆرە گریمانەی کارێک پێشنیاز بکەم: ئەمەش کە مارکس لە هێگل "ڕزگار بکرێت". ئەو دامەزراندنەوە تەرخانکراوە لە مارکس، دۆزینەوەی ئەو جوداوازیی (بڕیاری جیاوازی)یە و میکانیزمی جەغتکردنەوانە لای مارکس ــ بەڵێ من کتومت وەک ئالتۆسێر دووبارە ئەوە دەدۆزمەوە لای مارکس، کە ئالتۆسێر بە شێوەیەکی هزر ورژێن بە هاورەوت لەگەل دۆلوزدا کاری ئەو بیرۆکانەی مارکسی گەڵاڵە کردەوە، کە لە بەرهەمەکانی بە ناوی *بۆ مارکس و چۆن سەرمایە بخوێنینەوە 1 ــ 11* پێشکەشی کردن.

هەر چۆنێ بێت ــ هەروەک دۆلوز و ئالتۆسێر چاویان بۆ ئەو کارە کردەوە ــ مرۆ لای مارکس، لە مدیو ئەو ڕێزبەندیە ساختەیەی لێکدژەکان، لەمدیو ئەو ناوکۆییە تەواو لۆگیکی و پەتی و لێکدژە ساختانەدا کۆمەڵێک لە *سیستەمی دینامیکی و تەقینەرانە* دەبینێتەوە، هەروا بە بنەمای سەنگ دابەشکردنی جیا جیاوە کۆمەڵێک ناوکۆیی لە پەیوەندی ئاوەڵا: بواری ئابووریانەی لێکدابڕاو یان بواری غەریزەیی و ڕەوتی پرۆسەی لێکدابڕاو؛ ئاژاوە و ناوچەی لە کۆنترۆل بەدەری ناوەکی دەبینێتەوە.

V11 ئاخۆ تۆ "مارکسیستی" یان "بودیست" ؟ وەڵام بدەوە!

دواجار لەمەڕ ئەو بێدەنگیە ڕێژەییەی دۆلوز سەبارەت بە مارکس دەمەوێ دوا وشە بڵێم. ئومێدەوارم کە ئەوەی باسم کرد ئەوە بگەیەنێت کە لای دۆلوز میانەیەک لە نێوان تێگەیشتنی فەلسەفی و فۆرمێک یان شێوەیەکی تر لە تێگەیشتنی گەمە یان "یاری تیۆری": زبری مرۆڤانە، *فەلسەفەی بەرایی* (*filosofia ludens*) دا هەیە. هەروا من ئاماژەم بەوەش کرد کە لای دۆلوز میانەیەک لە نێوان پەیوەندی تێگەیشتن لە فەلسەفە و جۆرێک لە هزری ناڕازیبوون، راسانی فەلسەفی، دژە فەلسەفە هەیە.

لێ من دەخوازم "دوا" مەسەلە بێژم، واتا پرسێک سەبارەت بە "دۆلوزیزم" کە تۆ بڵێی هەڵگری چەشنە ڕەهەندێکی سیاسی بێت و دەشێ کۆمەکیەک بە نەریتی شۆڕشگێڕانە ببەخشێت. ئەوەش پرسیارێکی ئاساییە، کە ڕەنگە پێویستیش بێت بەڵام هەندێ جار مەزەندەکان دەمبەست دەکرێن.

من دەتوانم لەوە تێبگەم کە تەنینەوەی جیهانی زانیارییەکان هەقی بە شۆڕشەوە نیە، بەڵی مەرجێک بۆ شۆڕش دروست ناکا، هەرچەندە گەر زانیاریی لە ئاستی خۆیاندا "*شۆڕشگێڕانە*" بێت، دەکرێ زانیاریەکان لە خۆیاندا هەڵگری غەریزەیەک یان هێزێک بن بۆ ڕاپەڕین کە ڕەنگە ئەو ڕۆحیەتە لە شیعر و هونەر دا هەبێت، بۆ نموونە ئەو هێزە لای *ئەزموون ـ ڕەفتاری* Laing، Savage، Salvador Dali، Rose، Pierre Boulez، مۆسیکی Henz Janov و ، پێشبینیە رامان ئامێزەکانی Grof دا هەبێت. بابزانین ئەو *پەیوەندیە کۆمەڵایەتیانە* چی *بەرهەمدێنن، دەبا لەوە دەست پێبکەین کە فەلسەفە لەو قۆناغەی کە تێیدا دەژی ئەرکێک لە ئەرکەکانی بەدەستهێنانی دەسەڵاتی بێت*، بە جۆرێک لە جۆرەکان دەسەڵاتی "*پایەی سۆبژە*" ی هەبێ، واتا بئاخڤێ. وەک پێشتر لە نەخشە کێشیدا باسمان کرد، کە لە جیهانی کلاسیکی و ڕۆشنگەریدا ئەو دەسەڵاتە دەسەڵاتی *تاکەکەس* بوو. لە جیهانی ڕۆمانتیکدا ئەو دەسەڵاتە هی ***کەسەکان*** (من. سۆبژە) بوو و لە جیهانی مۆدێرندا دەسەڵات هی *تاکگەل*/***SINGULARITETER*** (تاکگەلە کەم تا زۆر دەنگ نادیارەکان) بوو.

نابێ فەلسەفە ئەو دەسەڵاتانە قبووڵ بکات، بەڵام ڕێگە بەوانە دەدات کە *بئاخڤن*: فەلسەفە، چەمک، شێوازی دەربڕین و چوارچێوەی تێگەیشتنەکانیان قەرز دەکا.

ئەو دەسەڵاتانە یان "پایەی سۆبژانە" لە *مێژوودا* بوونیان هەیە و بەرهەمدەهێنرێن، هەروا لە دیوێکی تردا بە پەیوەندیە کۆمەڵاتیەکانەوە بەستراونەتەوە. لێرەدا ئێمە لە نێوان فەیلەسوفە تازەکانی فەرەنسیی وەک ئالتۆسێر، فۆکۆ و دۆلوزدا بە ڕاشکاوی بوارێک لە کاریگەریەکی دوو لایەنی بەدیدەکەین.

بۆ ئەوەی ئاوڕێک لە خەونە گەورەکانمان، ئەو هێزە هەوەسگەراییە سەرمەستانەی خۆمان بدەینەوە: شۆڕش، واتا ئەو خەونە بریتیئە لە شێوە گۆڕین یان جێگۆڕکێی پەیوەندیە کۆمەڵاتیەکان کە وەڵامدەرێک بوو بە دژی ئەو گەشە کردنەی ئەو یان دەسەڵاتە، واتا "پایەی سۆبژەکان"، بۆ نموونە *تاکەکەسی بۆرژوا* لە رۆژگاری "کلاسیکی"دا لە ساڵی 1789دا.

بە شۆرش هەستان.

چارەکردنی کێشەی شۆڕشی رۆژگاری ئێستا _ کێشەی *شۆڕشێکە لە دەرەوەی بیرۆکراتی*، شۆڕشێک کە بیرۆکراتیەت بەشداری نەکا _ بە واتای شێوازی دۆلوز هزر کردن واتا "ئەفراندن"ی شۆڕشێک کە بە رێگای نیشاندانی فۆرمە نوێیەکانی پەیوەندیە کۆمەڵیەتیەکانەوە بەرجەستە دەبێتەوە. کە لەوێدا ئەو "تاکگەلە" مۆدێرنانە دەکرێ وەک ***کەمایەتیە کارایەکان/ئەکتیڤەکان***، بە بێ هیچ خاوەنداریەکی مافی تایبەتی، بە بێ دەست بەسەر داگرتن، بە بێ گەمارۆدان و بە بێ دەرگا لەسەر داخستن، لە چوار چێوەی *رەهەندێکی کۆچەری/نۆمادی* بەشدار بن.

لەو مانایەدا فەلسەفەی کۆچەریی دۆلوز لە ئاستی فەلسەفەیەکی هەنووکەییدایە کە بە دژی دیکتاتۆریەتی، بە دژی بە ناوەندکردن و بە دژی بزاڤە بیرۆکراتەکانی رۆژگاری ئەمڕۆمانە.

handren_u@yahoo.se

سەرچاوە: بەشی سێیەم لە *فەلسەفەی کۆچەری Nomadfilosofi*، *Daidalos* , یۆتۆبۆری/سوێد 1985.